

Nadija Suchorukova

Denníky z Mariupola

Spoved' obyvateľky Mariupola
počas ruskej okupácie

18+

 DAJAMA

Nadija Suchorukova

Denníky z Mariupola

Ilustrácie Daniil Nemyrovskyj

Vydavateľstvo DAJAMA
Bratislava 2023

Denníky z Mariupola

1. vydanie, 2023

Ukrajinský originál Nadija Suchorukova: #Mariupol#Nadija
vyšiel vo vydavateľstve Laboratorija, Kyjev 2023

© Preklad: Patrik Orišek

© Ilustrácie: Daniil Nemyrovskyj

Editor a zodpovedný redaktor: Daniel Kollár

Technická redaktorka: Daniela Kollárová

Grafická úprava: Marianna Lázničková

Jazyková korektúra: Marta Bábiková

Tlač: impression world, spol. s r.o., Prešov

© Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 383. publikáciu.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť
reprodukováaná v akejkoľvek forme bez predchádzajúceho písomného
súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8136-160-9

RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA

Karloveské rameno 4B, 841 04 Bratislava,

tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Obsah

Na úvod.....	4
Prológ.....	6
Prvá časť / Obklúčené mesto	9
1 Nadija z Mariupola.....	11
2 Život vo vojne	16
3 Živorenie.....	29
4 Mariupolský marec. Narodený pod bombami	33
5 Noemova archa	39
6 Modlitba.....	54
7 Opustil Boh Mariupol?	61
8 Útek.....	76
Druhá časť / Život po Mariupole	91
1 Živá	93
2 Cena.....	103
3 Vina preživších.....	114
4 Návrat nádeje	128
5 Moje mesto	135
6 Ľudia	155
7 Nehrdinovia.....	179
8 Obrancovia	190
9 Kľúče od domu.....	206
Epilóg.....	218
O autorke	222
O ilustrátorovi.....	223

Na úvod

Kniha je denníkom obyvateľky Mariupola a prináša obraz toho, čím všetkým obyvatelia Mariupola prešli od ruskej invázie do mesta.

Nadija Suchorukova zaznamenáva situácie, v ktorých sa ocitli jej rodina, priatelia a susedia, keď boli postavení pred neľudské rozhodnutia zoči-voči vojnovému útlaku a stratám, ktoré by si nikto neprial zažiť. Táto kniha je nielen svedectvom o hrôzach vojny, ale aj o ľudskej odvahe, odhodlaní a súdržnosti, ktoré sa vynorili v ťažkých časoch.

Nadija Suchorukova nám otvára dvere do svojho domova, svojich spomienok a svojho srdca. Vypovedanie bolesti a smútku za milovaným mestom, z ktorého zostali len ruiny, za ľuďmi, ktorí v ňom zostali, je zároveň naliehavá výzva, že mier si musíme vážiť, chrániť a obhajovať. Jej denníky sú významným svedectvom a poukazujú na to, aby sme nikdy nezabudli na dôležitosť mieru a ľudského súcitu vo svete, kde vojna zanecháva tak hlboké jazvy.

* * *

Mariupol, mesto na východe Ukrajiny, sa stalo dejiskom tohoto nespravodlivého konfliktu, ale v Denníkoch z Mariupola sa stáva symbolom ľudskej vytrvalosti a odporu. Zároveň je príbehom lásky k rodine, ku krajine a k mieru, ktorý stále uniká...

Na Slovensku sme od vojny ďalej, nebudíme sa v noci na výbuchy a neutekáme do pivnice niekoľkokrát denne. Nemusíme sa báť o život našich blízkych, keď o nich nemáme niekoľko dní správy. Nikto nechce každú minútu čítať správy o vojne – pretože je to emocionálne a časovo veľmi náročné. Považujeme za veľmi dôležité o vojne informovať prostredníctvom autentickej umeleckej výpovede, aby sa nezabúdalo, že vojna na Ukrajine stále trvá, že každodenne ničí životy nevinných ľudí a že zničila našu susednú krajinu, ktorej obyvatelia nie sú veľmi odlišní od nás.

Prológ

Ked' nemôžete dlho zaspáť, počujete hlasy tých, ktorí zostali v meste navždy. Šepkajú z pivníc a sutín. Dusia sa od strachu, vyjú od žiaľu. Chcú žiť v Mariupole, vo svojom starom meste.

„Nezabudnite na nás. Nevyšli sme von zo studených pivníc. Stále sa bojíme. Dlho sme nič nepili a nejedli. Nemáte niečo na jedenie? Alebo lieky, ktoré by nás zachránili? Inzulín alebo tabletky, aby naše srdcia bili ďalej? Aj keď ich už nepotrebujeme. Už nás nič nebolí.

Len je nám strašne zima.

Je to pravda, alebo sa nám to len zdá, že nevyslovujete názov nášho mesta nahlas? Pridali ste ho k mučeniu, ticho nad ním roníte slzy. Len smútiacich je čoraz menej.

Ospravedlňujeme sa. Zostali sme v meste. Nemôžeme utiecť. Už nemáme nohy. Strely vždy prichádzajú nečakane. Majú nepríjemný zvuk. Ale raz sme ich nepočuli. Pretože tie strely boli určené pre nás.

Prosím, nezabudnite na nás. Posledné, čo sme na jar počuli, nebol spev vtákov, ale hukot lietadiel. Povedzte nám, lietajú ešte nad Ukrajinou?

Myslíte si, že naši príbuzní vedia, že sme tu? Stále veria a čakajú na nás? Budú mať za nami kam prísť?

Podarí sa nám navštíviť ich počas spánku? Aj keď iba nakrátko. Je nám za nimi veľmi smutno.

Prosím, spomeňte si na nás. V ničom sme sa neprevinili. Náš strach a bolesť sa skončili, ale nechceli sme, aby sa to stalo. Chceli sme žiť o niečo dlhšie. Prečo nás teraz zbierajú ako smeti a vynášajú zo sivých sutín?

Povedzte nám, ako teraz žijete. Čo cítite, čo vidíte okolo seba? Zdá sa, že sme oslepli, uviazli v minulosti. Akoby nás boli namaľovali na plátno obrovského červeno-čierneho obrazu. Nemôžeme pochopiť, prečo nám to urobili.

Naše mesto bolo miestom nášho života a stalo sa i miestom našej smrti. Neodpisujte nás. Vieme, že živí nepočujú mŕtvych. Azda náš krik k vám o chvíľu doľahne? Možno nás začnete cítiť? Ako teplý vietor alebo špliechanie mora.

Prosíme za naše mesto. Chceme, aby bolo. Aj bez nás.

Prvá časť

Obkl'účené mesto

Prepáčte mi, že píšem. Moje osobné peklo žije vo mne. Bolest' ustúpi, len keď o nej hovorím. Vyrozprávam vám ju. Majte so mnou trpezlivosť, prosím. Vojna sa skončí. A skončí aj v nás. Vydržíme a vyhráme. Sme Mariupolčania. Sme Ukrajinci.

1 Nadija z Mariupola

Aňa z Odesy, Alona z Kramyku, Natalka z Char-kova, Julija z Lvova, Haľa z Irpiňa! Všetkých vás pozdravuje Nadija z Mariupola! Lahli sme si spať do chaotického, ale relatívne pokojného života a zobudili sme sa do vojny.

Sme regionálne spravodajkyne, nepoznáme sa osobne. Komunikujeme výhradne online. Prvú ranu sme dostali spolu s našimi mestami. Prebudili nás blízke aj vzdialené výbuchy.

Nezáleží na tom, čo sa nám snívало alebo čo sa stalo minútu pred prebudením. Hlavný je náhly zvrát v šere svitania od plánov a nádejí k priepasti strachu a zúfalstva. Bolo to ako prechod z teplého leta do mrazivej zimy.

Ani za osem rokov sa na hukot a výbuchy nedá zvyknúť. Strach otupel ako dávna bolesť. V roku 2014 bolo v Mariupole mimoriadne hlučno. Počuli sme, ako sa blíži *ruskij mir*. Ľudia vyšli brániť svoje domovy. Našimi zbraňami boli vyšívané košeľe a ukrajinské vlajky. Chytili sme sa za ruky a roztiahli pozdĺž predmestskej zátarasu. Stáli sme za ukrajinskou armádou, aby sme ju podporili. Ruské tanky sa otočili. Ako sa ukázalo, nie navždy.

O osem rokov neskôr, 24. februára sa hrôza vrátila. Približne o šiestej ráno poslala redaktorka Haľa našej skupine správu: „Ľudia, zobudte sa!“

Bolo jasné, že sa začalo niečo hrozné. Siahalo to až do neba. Ako kyslý dážď sa odtiaľ spustila slepá železná smrť. Priniesol nám ju ten ohavný zlý trpasličí diktátor, cynický a nepričetný vraždiaci maniak. Preklínali ho milióny. A teraz sa k nim pridali ďalšie.

Začínam písať svoj mariupolský denník a bojím sa. Nie som si istá, či sa mi podarí dokončiť ho.

* * *

Byť vo vojne je naozaj desivé. Ľudia sú ako deti stratené v tmavom lese. Deň predtým na nepokojnej demarkačnej línii, v malej dedinke pri Mariupole dospela žena vzlykala ako dieťa nad svojím rozbitým domom a nad tým, ako zázračne sa zachránila. Tie dediny boli už osem rokov medzi nebom a zemou, životom a smrťou. Stali sa stálym cieľom ruských okupantov. Ten, kto pošle strelu, vie, že je vrah. Svoju obeť nevidí, no chápe, že niekoho zabíja.

Invázia je ako facka, cítite stále ostrejšiu bolesť. Ráno 24. februára za zvukov ostreľovania manželka môjho brata nachystala mojich malých synovcov. Báli sa, no napriek tomu trochu hundrali. Sedeli na chodbe na stoličkách, v bundách a čiapkach, s obrovskými taškami v rukách. To boli ich „poplachové kufríky“. Pri nohách im ležal ten najmilší pes na svete, no veľmi vystrašený. Angie je náš rodinný zázrak. Môj starší synovec Danylo si sučku priviezol z Kyjeva, keď sa odtiaľ vracal

zo stáže. Majiteľka bieleho labradora odišla do cudziny; Angie sme dostali ako dospelú, dobre vychovanú dámu. Daňa sľúbil, že to bude jeho pes. Ale potom ho začali venčiť všetci. Aj ja, keď som prišla navštíviť mamu a bratovu rodinu.

Angie a ja – to bola láska na prvý pohľad. Daňa vraví, že sa trochu podobám na jej bývalú majiteľku. No v skutočnosti sa za tým skrývajú psie dobroty, ktoré jej kupujem vždy, keď idem navštíviť príbuzných.

Pre rachot ostreľovania opustila bratova rodina obrovský panelák a presťahovala sa k známym, do pivnice súkromného domu. Vraj iba na pár dní. Deti sa báli, keď sa triasli okná a húkala siréna. Pes zostal s nami. Večery teraz trávim spolu štyria, mama, ja, Angie a kocúr Josyk.

Aňa, Alona, Natalija, Haľa, Julija, čtujeeme spolu. Píšeme si každú hodinu. Je to ako živé vysielanie alebo ako vysielanie správ. „Charkov, ako sa máš? Odesa, Kramatorsk, Severodoneck, Cherson, Mariupol? Ako sa máte?“ Tak ako v tme nachádzame blízkych dotykom.

Bojíme sa, ale nepoddávame sa strachu, odhadzujeme ho ďaleko do vesmíru, do čiernej diery. Rovnakým spôsobom odstránime z našej krajiny prekliatych okupantov. Netušia, akí sme silní.

* * *

Keď sa začnete príliš báť, musíte začať niečo robiť. Radí moja kamarátka psychoterapeutka. Počas náletov umýva podlahu vo vchode. Umývala ju už trikrát. Podlaha je sterilne čistá a ona prekonala strach.

Ja počas ostreľovania píšem. Hocaké hlúposti. Nič iné mi neprichádza na um, iba hlúposti. Bojím sa, počítam výbuchy, počúvam hukot a píšem. V prestávkach sa pozerám na kocúra a sučku. Ony problémy so strachom riešia celkom inak.

Angie, obrovský biely labrador, si leží na podlahe a spí, kocúr leží na chrbte a načúva. Na papuľke má napísané: „Ruské bomby, leťte do ..če.“ Moja mačka je skutočná patriotka. Roztrhá každého okupanta.

Veľmi pekne ďakujem všetkým, ktorí vydávajú letecké poplachy. Vieme, kedy môžeme vyjsť na chodbu. Vynesieme von stoličky, vyvenčíme psa a chytáme partizána, kocúra. To ryšavé čertisko ma dnes dvakrát zachránilo pred záchvatom paniky.

Prvýkrát, keď som sa ho snažila chytiť do náručia a on zaprskal a chcel ma pazúrmí podriapať po tvári. Druhýkrát, keď mi pri výbuchoch preskočil cez posteľ, schoval sa pod stôl a vystrájal tam, kým ja, zachraňujúc mu život, som ho zúfalo vyťahovala spod pohovky za chvost, aby som ho vtiahla do bezpečného priestoru na chodbe.

Josyk od takéhoto zaobchádzania zdivel, teraz sa ku mne správa ako k bláznovi. Chodí bokom, švihá chvostom... Pozerá sa na mňa z najvzdialenejšieho kúta, a keď sa priblížim, vyskočí na všetky štyri, zavrčí ako lev a uteká preč.

Náš dom nemá protiletecký kryt, tie v meste sú veľmi ďaleko. Nestihneme sa tam dostať. Spoločná chodba sa pri ostreľovaní mení na Noemovu archu. Spolu s ľuďmi tam hrozné chvíle trávi mačka, dvaja psi, morské

prasiatko, miestny obľúbenec, a drzý škrečok. Už jeho vzhľad dráždi môjho kocúra a psa.

Na chodbe panuje absolútna jednota, a to aj medzi susedmi, ktorí sa predtým nemohli vystáť. Ideálne pochopenie panuje medzi tými, ktorí boli rozhorčení, že zvieratá špinia na uliciach. Teraz sa na to môžu vykašľať. Naše ukrajinské mačky a psy sú jednoducho absolútne dokonalé.

Hnusný trpaslík dokázal všetkých zjednotiť. Za štyri dni dosiahol úžasné výsledky. Ľudia začali konečne cítiť, že sú jeden národ.

2 Život vo vojne

Moje krásne, moje jedinečné, moje rôznorodé, moje najobľúbenejšie mesto. Odpusť nám. Brali sme ňu ako samozrejmosť, a pri tom si pre nás bolo veľkým šťastím. Prechádzali sme sa tvojimi ulicami a takmer sme si nevšimli, aké si krásne, aký máš príjemný charakter. Na jeseň si všetko vôkol zasypalo farebným lístím, v zime snehom, v lete ozdobil zeleňou a na jar rozkvitnutými tulipánmi a orgovánmi.

Minulý rok vyrástlo pred vchodom mojej matky more tulipánov. Matka ich sama zasadila a vypestovala. Ľudia pred nimi kľáčali, keď ich ovoniávali, aby ich nepoškodili.

Tento rok sa uprostred zimy náhle objavili snežienky. Fotila som ich na tretí deň vojny. Skláňali biele hlávky a triasli sa od studeného vetra. Chcela som ich niečím prikryť, mrzli. Matka bola na ne veľmi hrdá, často ich prichádzala obdivovať.

Stáli tam také malé a bezbranné, všade okolo nich hrmelo. Bielohlavé kvety sa rýchlo stratili pod odpadkami, popolom a úlomkami minulých životov. Vojna nenávidí nehu a krásu, ničí ich. Škaredá a bezduchá, zmetie všetko, čo jej príde do cesty, explodujúcou vlnou nenávisti.

Najprv sme nechápali, čo sa deje. Mysleli sme si, že sa to rýchlo skončí, verili sme, že naše mesto sa neodvážia zabiť, že nás ochránia. A opäť príde mariupolská jar.

V prímorskom parku rozkvitnú čerešňové kvety, na Divadelné námestie priletia holuby k deťom sypúcim im chlebové omrvinky, po cestičkách v mestskej záhrade sa budú preháňať detské autíčka, v ktorých malí mariupolskí machri opäť budú narážať do nôh matkám s farebnými kočíkmi.

Mysleli sme si, že vojna je nedorozumenie. Že šialeného diktátora zabije blesk. Vyjde z bunkra, aby sa nadýchal čerstvého vzduchu, a jeho hlavu zasiahne elektrický výboj z neba. Všetci sme si tým boli istí. A očakávali sme, že sa náš sen v najbližších dňoch splní.

Koncom februára mesto ešte existovalo. Deti sa hrali na ulici. Zdalo sa mi to také zvláštne... Všetci počuli z diaľky zvuky výbuchov a na ihrisku pobehovali malí susedia vo farebných bundách. Ich hlasy pripomínali štebot vtákov a ja som si bola istá, že vyštebotajú mier.

Ako prvé zmizli spred vchodov ony. Ich rodičia, starí rodičia ešte vychádzali z panelákov zbierať dažďovú vodu alebo uvariť si polievku na ohnisku. Zhovárali sa, vymieňali si informácie, ktoré získali v susedných domoch.

Potom aj dospelých ubudlo. Večer vychádzali von len nebojácni. Nikto z obyvateľov Mariupola nevedel, kedy začal zákaz vychádzania, nemali sme spojenie, ale podľa najnovších informácií platil zákaz vychádzania po šestnástej.

Najodhodlanejší boli majitelia psov. Chodili na prechádzku, aj keď strely vybuchovali veľmi blízko. Nakoniec som chodila von len ja s Angie. Kam sa podeli všetci ostatní? Zdá sa, že naše harmonogramy sa prestali prekryvať.

A jedného dňa na ulici nezostal nikto. Okrem vojny. Už tam šafárla. Odháňala každého, kto jej prekážal. Pozabíjala tých, ktorí nechceli odísť, vyhrážala sa tým, ktorí sa ju pokúšali odohnať preč.

Nakoniec sa rozhodla vymazať z povrchu zemskeho všetko živé, zničiť každý dom, aj ten najmenší a najne nápadnejší.

Všetci sme sa pred ňou schovávali. Mysleli sme si, že ju oklameme. Ak budeme sedieť v pivnici, nevšimne si nás.

Hovorili sme si: „Nebude to trvať dlho. Ešte musíme pár dní vydržať.“ Ubezpečovali sme sa navzájom, že Mariupol sa vráti k svojmu bývalému životu, len čo zlikvidujú orkov¹. Plánovali sme, že ako prvé si potom zabezpečíme svetlo a vodu. S plynom to bude určite ťažšie, veľa ľudí odišlo, plynári sa nedostanú do všetkých bytov. Ale nič to, budeme trpieť bez plynu. Hlavná vec, aby Mariupol už ďalej netýrali.

Verili sme tomu, neustále sme očakávali, že zajtra sa prestane strieľať. Ale „zajtra“ je slovo, ktoré vojna nepozná. Nedá sa vysloviť pri ostreľovaní a bombardovaní. K našim službám bolo iba „dnes“. Najprv celé „dnes“, potom polovica, potom hodina „dnes“, potom len minúty. A pár dní pred odchodom zmizlo aj „dnes“. Zostalo jedno dlhé mútne bezčasiе. Dodnes v ňom žije

1 Hanlivé označenie pre ruských okupantov. Výraz odkazuje na rasu z Tolkienovho Pána prsteňov, orkovia sú zobrazovaní ako hlúpi, brutálni a suroví, bez štipky ľudskosti či empatie pre ostatné rasy.

mnoho obyvateľov Mariupola, ktorí sa nedokázali dostať von z pekla.

„Koľkého je dnes? Aký je deň v týždni?“

„Načo ti to je. Nie je to jedno?“

* * *

Usporiadať si život pri ostreľovaní naozaj nie je jednoduché. Načúvate všetkým zvukom, delíte ich na príjemné a strašné.

Predtým som bývala veľmi nahnevaná, keď susedia zhora organizovali večierky s hudbou a tancami po jedenástej večer. Teraz milujem každý ich krok nad hlavou. Klusajú nado mnou ako stredne veľké poníky. Ale nehnevám sa, práve naopak, teším sa. Sú to predsa moji milí susedia! Neopustili milovaný Mariupol, sú tu spolu so mnou; nemajú to ľahké, ale sú silní, konkrétni. Nech si hopsajú, koľko len chcú. Nech nepretržite predstavujú nábytok. Hlavne, že je s nimi všetko v poriadku.

Ako opustiť šťastné mesto? Sme si istí, že nám dajú pokoj. A ak to niekto predsa len riskne, bude to trvať nanajvýš pár dní, Mariupol sa iste ubráni. Ochráni nás, neublížia nám. Veríme našej armáde, je blízko. Vie-me to. Takéto mesto nemožno zničiť. Zastrieľajú si ako v roku 2014 a odídu.

Niečo však nie je v poriadku. Siedmy deň vojny. A strely vybuchujú čoraz bližšie. Lepšie ako hudba a ticho je zvuk hlasov známych, ktorých počujete v telefóne. Je dôležité sa pýtať: „Ako sa máš?“ Jedna známa na to vždy odpovedá: „Tak ako celé mesto.“ Priateľka ma ubezpečuje: „Nevseremos!“ a hlási, že teraz prečkáva

ostreľovanie na chodbe. Cítim sa pokojnejšie, pretože som tiež na chodbe, cítim, že sme spolu.

* * *

Venčenie psa je absolútne peklo. Neustále nás bombardujú. Otváram vchodové dvere, vytláčam Angie von a odovzdane sledujem, ako beží po schodoch, ako sa snaží nájsť miesto medzi troskami na spálenej zemi, ako sa prikrčí... A potom sa ozve ohavné hvízdanie, vybuchne strela, Angie sa ponáhľa späť. Chvíľu čakáme, začíname odznova. Stojím vo dverách a plačem. Veľmi sa bojím. Angie tiež, ale neplače, pozerá sa na mňa utrápenými hnedými očami. Nerozumie, čo sa deje.

Snažím sa ju vyvenčiť pred zákazom vychádzania a v prestávkach medzi ostreľovaním. Takmer nikdy sa nám však nepodarí vyjsť von na prechádzku. Kým zídeme z tretieho poschodia, bez výťahu, začne znovu všade vybuchovať. Skoro by som zabudla, skôr ako vyjdem von, vždy sa prežehnám. Pred vojnou som nechodievala do kostola, modlila som sa len v lietadlách. Teraz sme s Bohom najlepšie priatelia. Verím už len v neho.

Ponáhľame sa s Angie na náš obľúbený trávnik spre-vádzané ohavnými zvukmi. Nemožno si ich s ničím pomýliť. Zdá sa, akoby dáke obrovské kladivá udierali na plechovú strechu; keď letia Grady, máte pocit, ako keby sa na vás rútil obrovský vlak, zabijak, pod ktorým sa trasie zem, tuhne od toho krv v žilách.

Moje milované mesto vraždia prekliati ruskí okupanti. Angie a ja ich nenávidíme, prajeme im smrť.

Neviem, ako mám psovi vysvetliť, prečo sa, dopekla, do nás vôbec pustili...

Angie chápe, že zvuky, ktoré počujeme na prechádzke, sú zvuky smrti, preto robí všetko rýchlo. Mojou úlohou je pozbierať hovienka a vyhodiť ich do koša. Vojna neospravedlňuje znečisťovanie mesta. Už je aj tak dosť zašpinené od striel tých podlých bastardov zo susednej krajiny.

Milujem zvuk dažďa. A zvuk nádeje. Teda, keď niekto prináša dobré správy. „Naši zničili celú kolónu tankov, počuli ste? Zostrelili lietadlo, ktoré štyrikrát bombardovalo Sartanu.“ A slová dôvery v to, že vyhráme. Keď ľudia na vrahov vykrikujú, že sú obyčajní smradi a mestá, do ktorých prišli, sú Ukrajina. Nikto ich sem nevolal. Sú tu zbytoční. A potom holými rukami zadržávajú tanky a nepustia kolónu BVP do dediny.

Áno, je to ťažké a desivé, no pre orkov je to ešte ťažšie. Na ich hlavy padá nenávisť a kliatby, ktoré dokážu zabíjať. Bez zbraní a striel.

Prečo ste nás rozhnevali, posratí samovrahovia?

* * *

Katastrofa nastala, keď sa na dvore preplnili kontajnery. Nikto ich nevyvážal. Ráno som vyšla von s Angie, smeti vypadávali z košov, po dvore lietali igelitové vrecká. Vtedy som pochopila, že nás opustili. No ľudia bojovali z celých síl. Smeti starostlivo ukladali do krábíc. Odpadky rástli do výšky ako pyramída a hojdali sa v poryvoch vetra. Koniec februára bol krutý. Ľadový a nemilosrdný.